

BÜYÜK USTA

AVERBAKH, TAL, TAIMANOV, KORCHNOI, KOTOV...

HEPSİ ORADAYDI AMA GERÇEK KAHRAMAN BİR BAŞKASIYDI!

Mavikale'nin bu sayısında, çocukluğundan itibaren satranç tutkusuyla yaşayan bir satranç ustasının yaşamına odaklanan bir filmi tanıtacağım: Büyük Usta

FİLMİN KÜNYESİ

Türkçe adı	Büyük Usta
Orijinal adı	Grossmeister
İngilizce adı	Grandmaster
Yönetmen	Sergey Mikaelyan
Yapım yılı	1972
Yapımcı ülke	Sovyetler Birliği
Orijinal dil	Rusça
Süresi	93 dakika
Eserin yazarı	Leonid Zorin
Oyuncular	Andrey Myagkov, Larisa Malevannaya, Emmanuel Vitorgan, Lyudmila Kasatkina, Mikhail Kozakov, Yefim Kopelyan, Nikolay Volkov, Tamara Sovchi, Anatoliy Solonitsyn, Vladimir Tatosov, Anna Tveleneva, Petr She-lokhonov, Roman Filippov, Mark Taimanov, Viktor Korchnoi, Mikhail Tal, Alexander Kotov, Yuri Averbakh
IMDB Puanı	6.8

Prof. Dr. Ergin Çiftçi

Sporcu

erginciftci@gmail.com

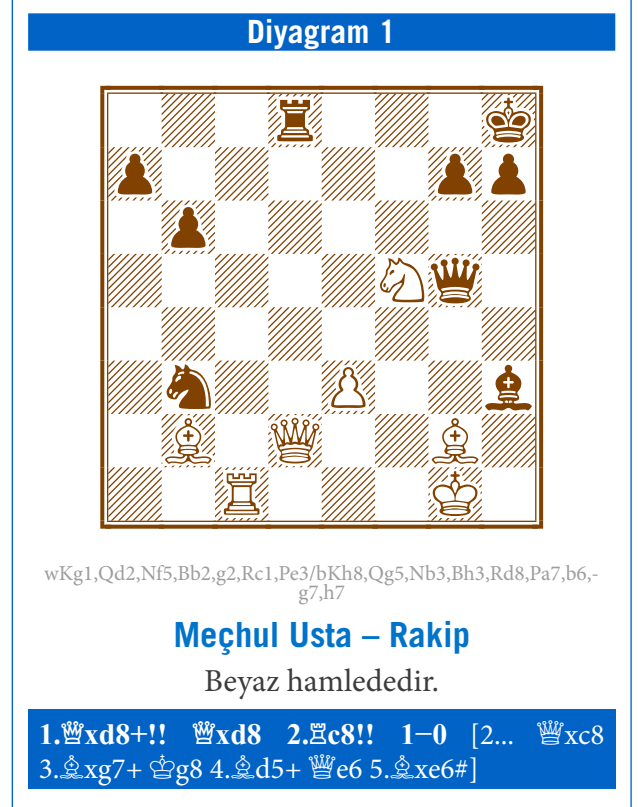
Perde Moskova'da bir akşamüstüne açılır. Sokakta büyük bir satranç panosunda süren oyun meraklı bir kalabalık tarafından ilgiyle izlenmektedir. İzleyiciler arasında küçük bir çocuk ve babası dikkati çeker. Adeta büyülenmiş gibi hamlelere odaklanmışlardır. Başlayan yağmur bile onları oyunu takip etmekten geri bırakamaz, başlarına bir gazete sayfası örtüp çekişmeli maçı izlemeye devam ederler. Panoda gerçekten izlenmeye değer hamleler oynanmaktadır; Beyazlar parlak bir vezir fedası ile oyunu kazanır (Diyagram 1).

Büyük Usta filminin afişi

Maç bittikten sonra bile baba ve oğulun heyecanı yatışmamıştır. Nasıl da güzel hamleler yapmıştır Beyazlarla oynayan! Baba onun diğerlerinden çok farklı bir satranç ustası olduğunu anlatır coşkuyla, o kadar heyecanlıdır ki kendisine çarpacak kamyonu bile fark edemez. Sergey küçük yaşta babasız kalmıştır. Baş sağlığına gelen öğretmeni annesinden Sergey'in içine kapandığını, odasından çıkmadığını öğrenir. Gerçekten de Sergey'i odasında kendi kendisine satranç oynarken bulur. "Babam buna akıl oyunu derdi" diye açıklar Sergey, satranç babasından ona kalan yegâne yadigârdır sanki. Ailenin yaşayan tek erkeği olduğunun kendisine yinelenmesinden bıkmıştır, tek isteği vardır: Satranç oynamak! Öğretmenine de satranç oynamayı teklif eder. Öğretmen kabul edince küçük yumrukları içinde sakladığı taşları uzatarak renk seçmesini ister, kendisine beyaz taşlar çıkmıştır. Satranç takımı dizilir ve oyun başlar.

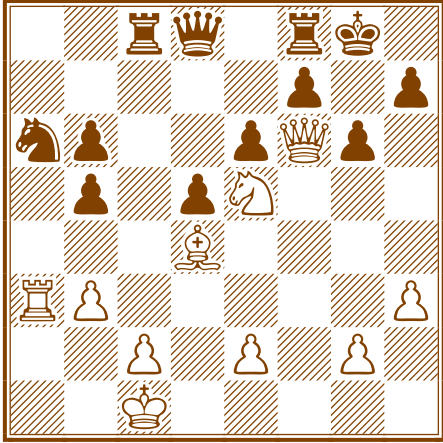
Zaman, Sergey'in hayatında önemli yer tutacak kızla tanıştığı ana kadar ileri sarar. Genç bir delikanlıdır artık. Kendi yaşlarında iki erkek çocuk sokakta yumruk yumruğa kavga ederken yine aynı yaşlarda biri kız diğeri erkek iki çocuk da oturmuş onları izlemektedir. Erkek olan Orlov yalnızca güzel kızla ilgileniyor gibi görünürken Elena adlı kız erkeklerin kavgasını izlemekten

hoşlandığını söyler; özellikle de kendisi için yapıyorsa! Bunu çok saçma bulan Sergey çocukları ayırmaya çalışır, kavga ancak bu sırada yanlışlıkla yediği bir yumruğun dudağını kanatmasıyla durur. Sergey yürüyüp giderken Elena kendisini umursamayan bu genç erkeğin arkasından koşar, yetişir ve kanamaya müdahale etmek ister. Ne de olsa kendisi neden olmuştur bu yaranın açılmasına. Sergey buna sessizce izin verirken Elena aslında onu parktan tanıdığını itiraf eder. Sergey oranın satranç oynanan bir yer olduğunu açıklar. Elena, Sergey'in satranç oynamasından çok kendisini korumak için mücadele içinde görmek istemektedir.

Sonunda Sergey'i sözü edilen parkta görürüz. Satranç oynanan her masanın çevresine meraklı izleyiciler toplanmıştır. Sergey ile oynayan yaşlı adam, dışarıdan hamleler fısıldayan bu izleyicilerden rahatsız olmuştur, oyuna müdahale etmelerini ister. Sergey rakibinin bu davranışını gereksiz bulmuştur; beraberlik teklif eder, ancak yaşlı adam bu teklifi nazıkçe geri çevirir. Sergey bu sırada Elena'yı görür, kendisini izlemek için geldiğini belli eden kızın acelesi yok gibidir, Sergey'in oyununun bitmesini bekleyecektir. Gerçekten de kısa süre sonra Sergey oyunu güzel bir kombinezonla kazanır (Diyagram 2). Yenilgiyi kabul eden yaşlı adam hemen rövanş ister, Ser-

Diyagram 2

wKc1,Qf6,Ne5,Bd4,Ra3,Pb3,c2,e2,g2,h3/
bKg8,Qd8,Na6,Rc8,f8,Pb5,b6,d5,e6,f7,g6,h7

Sergey Hlebnikov – Yaşlı Adam

Beyaz hamlededir.

1. ♔h8+!! ♚xh8 2. ♘f7+ 1-0 [2... ♚g8
3. ♘h6#]

gey de kuvvetli hamleler yapmış olmanın verdiği coşkuyla kabul eder. Yeni oyuna başlayan Sergey, Elena'nın kendisini beklediğini hatırlayıp telaşlı gözlerle çevresini taradığında artık çok geçtir, ümidi tükenen kız parktan ayrılmıştır.

Aynı günün akşamı, özür dilemek isteyen Sergey, Elena'yı bulacağını bildiği yere, jimnastik salonuna gider. Elena dans ederken adeta bir melek gibidir. Onu uzun uzun izledikten sonra salonun dışında karşısına çıkar. Elena yaşlı adamın kabalığından rahatsız olmuştur. Sergey satranç tutku-

nu o yaşlı adamın her gün parka geldiğini anlatır, onda biraz kendi geleceğini görmüştür, yenilse bile hep oynama arzusuyla tutuşan! Elena, Sergey'e hayranlıkla bakar, tanıdığı hiç kimseye benzemeyen bu güzel ve tutkulu genç çocuğu sevmiştir. Sergey istediği için dans eder, hatta onu öper; Sergey'in ayakları yerden kesilmiştir, bir daha hiç kavga etmeyeceklerdir, öyle değil mi? Elbette, ama Elena'nın bir şartı vardır: Sergey için satrançtan daha önemli olmak! Sergey afallamıştır; neden onu satrançla karşılaştırsındı? Elena, Sergey'in kalbinde satrançtan sonra daima ikinci sırada kalacağını görmüştür onun bakışlarında. Bu katlanabileceği bir durum değildir. Burardan gidecekleri de kesinleşmiştir zaten ve oranın neresi olduğunu söylemeyecektir Sergey'e. Elena gider, Sergey yeni bulduğu aşkını kaybetmiştir.

Aradan yine yıllar geçer. Yaz, sahil, tatil yapan yüzlerce insan... Genç bir kadın onların içinde güzelliğiyle varlığını duyurmaktadır. Kadınlı erkekli bir grup içindedir. Bugün nasıl eğleneceklerini tartışırken kadın satranç ustası Sergey'in katılacağı simültane gösterinin afişini görür. Satranç gösterisine katılacağını söyleyerek diğerlerinden kopmaya çalışsa da kendisine ilgisini açıkça gösteren bir genç adam peşine takılır. Gösterinin yapılacağı salona girerler, birbirine bitişik dizilmiş bütün masalar dolmuş, satrançseverler satranç ustasına karşı hamle yapacak olmanın heyecanı içindeler. Kadına eşlik eden adam küçük bir çocuğu kaldırarak masasını onun için boşaltır. Tam bu sırada artık genç bir erkek olan Sergey salona girer. En uzaktaki masadan başlayarak, beyaz taşlarla hamlelerini yaparak gelir, kimine piyon

Sergey (Andrey Myagkov) simultane sırasında tek kadın oyuncuya karşı hamle yapıyor.

sürer, kimine at çıkar... Maçlar ancak biraz ilerledikten sonra gösterinin tek kadın oyuncusunun yüzüne bakar, gözlerinin içine düşer, beti benzi atar, kadını tanımıştır sanki! Hamlesini yapar ve geçer, masalar tek tek boşalır, sonunda en uzun direnen oyuncunun, kadının masasına gelir. Bir sandalye alıp kadının karşısına geçer, hamlesini yapar. Aslında satrançtan pek de anlamadığı anlaşılabilir kadın zekice bir hamle yapar: Sergey'e beraberlik teklif eder, Sergey de tereddüt etmeden kabul eder. Gösterinin düzenleyicisi ustaya kafa tutan bu esrarengiz kadının adını öğrenmek istese de kadın söylemek istemez. Sergey onun adının Elena olduğunu söyler! İkili arasında bir tanışıklık olduğunu sezen diğer adam bu adı doğrular, onun bir tercüman olduğunu da ekler. Bu karşılaşma Sergey ve Elena'nın birbirini unuttuklarının bir göstergesidir. Elena yıllar önceki isteğini hatırlatır; "Satrancı bırakacak mısınız?" Sergey'in yanıtı yine çok nettir: "Asla!"

Bir gün çocukluk arkadaşları Orlov da onlara katılır. Bir tenis sahasında Sergey'den körleme satranç oynaması istenir. Sergey iki masaya karşı arkasını dönerek körleme oynar. Tahtalardan biri devasa, diğeri ise aşırı küçüktür. Sergey iki tahtayı da aklında canlandırarak maçları kazanır.

Elena, düzenli olarak görüşmeye başladığı Sergey'in bu içine kapanık, satranç dışında hiçbir ilgi alanı olmayan, toplumdaki kaçan halinden hoşlanmamaktadır, böyle davranmaya devam ederse asla bir şampiyon olamayacağını söyler. Sergey de böyle bir amacı olmadığını itiraf eder. Kazanmak için mücadele etmesi gerektiğini söyler Elena, kendisini kazanmak için bile... Sergey

kazanmak istediğini kabul eder ama neye mal olursa olsun kazanmak gibi bir amacı da yoktur. Bu içten hesaplaşma sonunda onları evliliğe götürür.

Sergey'i ilk evlilik yıllarında bir turnuvada görürüz. Üstün konumda bir varyantı hesaplamaya dalmış, kazandıran hamleyi bulmaya çalışırken maçı heyecanla izleyenlerin nefesini kesmiştir. Ancak Sergey öylesine derin hesaplamalara dalmıştır ki bayrağının düştüğünü fark etmez. Bu yenilgi Elena için çok daha büyük bir hayal kırıklığıdır. Sergey'in asla büyük bir oyuncu olmayacağını, kendisinin de onun mahkûm olduğu küçük dünyada kısıp kalacağını düşünmeye başlar. Kendisine ilgisini hiç kaybetmeyen Orlov da kafasını karıştırmıştır. Bu süreç Elena'nın Sergey'i terk etmesiyle sonuçlanır.

Elenadan yoksun geçen yıllarda Sergey'in giderek Sovyet takımında daha yukarılara tırmandığını görürüz. Moskovada yapılan satranç olimpiyatında altın madalya kazanan Petrosyan, Smyslov, Tal, Korchnoi ve Karpov'un yanında Sergey'in de sahneye çıktığını görürüz. Artık Sovyet takımının devleri arasına girmiştir. Bu turnuva sırasında üstün konumdayken kazanç varyanta girmiş, Viktor'un önceden verdiği tavsiyeye uyararak, takımının kazanması için gereken beraberliğe razı olmuştur. Bundan sonraki turnuvada gönülden geçen hamleyi yapacağını söyler. Aynı durumu kendisinin de yaşadığı anlaşılabilir Mikhail Tal onu uyarır: Bir sonrakinde de benzer şartlar geçerli olacak, istediği fedaları bir türlü yapamayacak ve kendi oyununu oynayamayacaktır.

Derin bir analize dalan Sergey, zamanı unutup.

Tal, hayranları için imza verirken sürmekte olan maçı analiz ediyor.

Zaman içinde Sergey’i dünya şampiyonluğu için aday maçında görürüz. Batı dünyasından güçlü bir oyuncu ile oynayacak olan Sergey maçı kazanması halinde Dünya Şampiyonu Bobby Fischer’in karşısına çıkacaktır. Moskova’da yapılan maç ulusal ve uluslararası düzeyde büyük ilgi görür. İlk dört oyun beraberlikle sonuçlanmış, ilk galip gelenin maçı kazanacağı bir süreç başlamıştır. Siyahlarla oynayacak olan Sergey’in sekondantlığını yapan Viktor Korchnoi, iyi tanıdığı Sergey’in bu turda bir çılgınlık yapmasından, tehlikeli bir varyanta girip kaybetmesinden korkmaktadır. Sergey’e böyle bir çılgınlık yapmamasını söyler; bu turu beraberlikle sonlandırıp beyaz taşlarla oynayacağı oyuna saklamalıdır gücünü. Sergey söz verir böyle bir deneme yapmayacağına.

Maç büyük bir salonda, Viktor Korchnoi’un da dâhil olduğu seçkin bir seyirci kitlesi önünde oynanır. Dış meydana da içeride yapılan hamlelerin binlerce kişi tarafından rahatlıkla izlenebileceği büyük bir satranç panosu kurulmuştur. Mark Taimanov’un bulunduğu bir başka salonda da daha küçük bir satranç panosundan oyunun gidişi analiz edilecektir. Mihail Tal, basın odasında maçı gazetecilere yorumlayacaktır. Yaşlı adam dâhil satranç meraklısı vatandaşlar da maçı televizyon canlı yayınından takip edebilmektedir. Ana salon için bilet bulamayan Elena da maçı meydana izlemek zorunda kalmıştır.

Sabırsız kalabalığın yığıldığı meydan bir anda dalgalanır: “Hamle geldi!” Evet, Beyazlar d piyonunu çift sürerek başlatmıştır oyunu! Maç ilerlerken yorum yapılan en özgür mekânın dışarıdaki

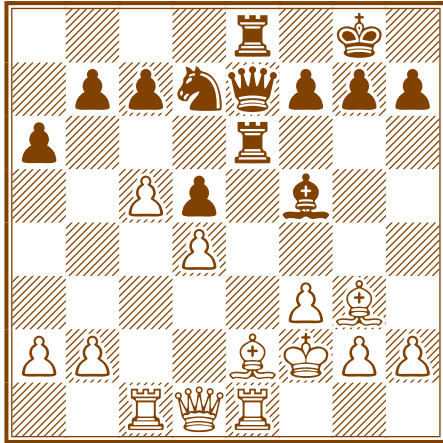
Küçük salonda maç izleniyor.

meydan olduğu anlaşılır. Kimine göre bu oyun da beraberlik kokmaktadır, diğerine göre ne beraberliği, Siyahın bir sütunda iki kale ve vezirden oluşan bir bataryası vardır, bir diğerine göreyse batarya olsa neye yarar, Sergey boştaki piyonunu korumak için zorunlu hamle yapacak ve hızla taş değişilecek, oyun yine beraberliğe gidecektir.

Hamledeki Sergey de benzer tereddütleri yaşamaktadır. Ancak derin hesaplama gücüne rağmen sonunu kestiremediği, kendisine hücum vadeden bir devamyolu görmüştür. Piyon fedası gerektiren bu hamleden bir şey çıkmazsa oyunu kaybedeceği çok açıktır. Bu kararı vermek için o kadar uzun süre tereddüt yaşar ki zaman sıkışmasına girer. En sonunda kararını verir: “Özür dilerim Viktor, herkesten özür dilerim, bu hamle benden çok daha güçlü çıktı!” (Diyagram 3).

Sergey’in piyon fedası maçı sakın biçimde izleyen kalabalıklarda bir heyecan dalgası yaratır. Meydan hamleden çok memnundur: “Evet, işte böyle!” Basın odasında da Tal tahtayı çevirir: “Bu pozisyona Siyahların tarafından bakalım!” Gazeteciler fedalarıyla ünlü ustaya sorarlar “Siz olsanız piyonu feda eder miydiniz?” Tal kendinden emindir: “Kesinlikle!”

Diyagram 3

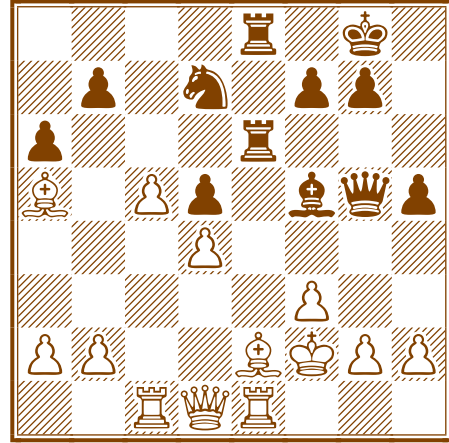
wKf2,Qd1,Be2,g3,Rc1,e1,Pa2,b2,c5,d4,f3,g2,h2/
bKg8,Qe7,Nd7,Bf5,Re6,e8,Pa6,b7,c7,d5,f7,g7,h7

İsveçli Usta – Sergey Hlebnikov

Siyah hamlede.

20... ♖g5! Sergey piyonunu korumak yerine hücumu geçiyor. **21. ♗xc7 h5 22. ♗a5** (Diyagram 4)

Diyagram 4

wKf2,Qd1,Be5,e2,Rc1,e1,Pa2,b2,c5,d4,f3,g2,h2/bKg8,Qg5,Nd7,Bf5,-
Re6,e8,Pa6,b7,d5,f7,g7,h5

İsveçli Usta – Sergey Hlebnikov

Siyah hamlede.

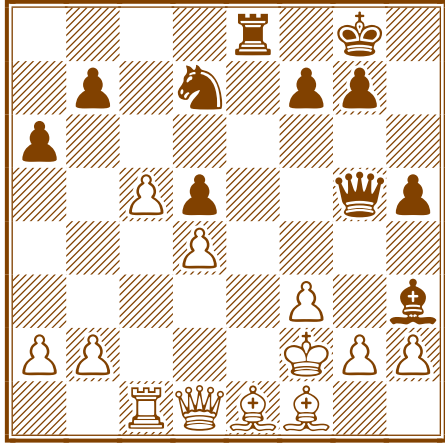
22... ♗h3! 23. ♗f1 [23.gxh3? ♗g6 24. ♗h1 ♖g2+ 25. ♗e1 ♗ge6 26. ♗c2 ♖xh1+ 27. ♗d2 ♗xe2+ 28. ♖xe2 ♗xe2+ 29. ♗xe2 ♖g2+ 30. ♗d1 ♖xf3+- +] **♗xe1 24. ♗xe1** (Diyagram 5)

Küçük salondaki Taimanov ise fedayı beğenmemiştir, arkadaşlarından birine “Beyazlar e hattından savunma yaparsa Siyahın atağından geriye hiçbir şey kalmaz” yorumunu yaparken kendisine “Üstat, feda doğru muydu?” diye soran gence yanıtı ise çok daha soğukkanlıdır: “Bunu ancak yarın öğrenebileceğiz!” Bu arada Beyazlar piyonu almış, filini daha uygun bir çaprazdan savunmaya getirecek manevraya başlamıştır. Sergey’in hamlesi bu manevrayı gerçekleştirme fırsatı vermez (Diyagram 4). Taimanov önüne geldiği panoda konumu yorumlar: “Hayır, fili almak doğru olmaz; ♗g6, ♖e3+ ve ♗g1 hamleleriyle mattan kaçınılmaz!”

Kotov, televizyonda Sergey’in son hamlesi olan ♖e3+ ile atağın ne kadar tehlikeli olduğunu anlatır (Diyagram 5). “Beyaz şahını oynadı, Siyah da filini, hala mat tehdidi var; siyahın h4 sürmesi ile kesin mat olur. Ben Beyazın h4 sürerek şahını köşede korumaya alacağını düşünüyorum.”

Sergey piyon fedasına rağmen inisiyatif kazanmış, kaybettiği piyonu kazanıp sürekli şah çekerek oyunu beraberlikle sonlandırabileceği bir konum yakalamıştır. İçgüdüleri onu bundan daha fazlasını aramaya itmektedir. Sonunda

Diyagram 5

wKf2,Qd1,Be1,f1,Rc1,Pa2,b2,c5,d4,f3,g2,h2/bKg8,Qg5,Nd7,Bh3,-
Re8,Pa6,b7,d5,f7,g7,h5

İsveçli Usta – Sergey Hlebnikov

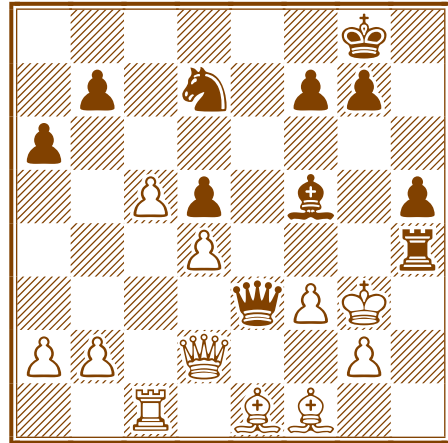
Siyah hamledeedir.

24...♔e3+ 25.♕g3 ♕f5 26.h4? [26.♖d2 h4+
27.♗xh4 ♔e4+ 28.fxe4 g5+ 29.♗h5 ♘f6+
30.♗h6 ♘g4+=] 26...♔e4! 27.♖d2! ♔g4+
28.♗h2 ♔xh4+ 29.♕g3 (Diyagram 6)

ana salondaki seyircilerin bile yatıştırılması için hakemin devreye girmesi gereken bir uğultuyla karşıladığı hamlesini yapar: Kalesini de feda etmiştir! (Diyagram 6). Sergey'in bu hamlesi ustaların bile beklemediği bir hamledir. Viktor korktuğunun başına geldiğini hissetmişçesine fısıldar: "Ya dâhice bir hamle ya da bütünüyle aptalca!" Her mekânda analizler yapılır. Tal panoda beyaz şahın mat ağına düştüğü bir varyant gösterir, evet Beyaz mattan kurtulmuş, saldırgan siyah vezir birden hapsolmuştur: Tal yeni baştan bakar varyanta. Sergey'in bayrağı artık düşmek üzeredir, bir anlık tereddütten sonra vezirini de feda eder! (Diyagram 7). Amatöründen büyük ustasına herkes nefesini tutmuştur! Tam bu sırada, Beyaz vezir fedasını kabul etmenin zorunlu olduğunu ancak bir sonraki hamlede mat olacağını anlamıştır. Başını kaldırıp, yüzü tahtaya kilitlenmiş Sergey'e bakar, terk etmekten başka çare kalmayan bu konumda tek umudu Siyahın bayrağının düşmesidir. Bu şansını denemeye karar verir, Sergey'in vezirini kapar ve aynı hızla saatine basar. Sergey'in atı yerinden havalanır, beyaz şahı mat edeceği kareye düşer,

onu bırakan el saate basar: Evet, bayrak henüz düşmemiştir! "Mat, mat, mat..." nidaları salonları ve meydanları inletir. Sergey muhteşem bir kombinezonla maçı kazanmıştır. Coşku o kadar büyüktür ki başlangıçta ne Elena, ne de Viktor yaklaşamaz yanına. Kalabalığı yarararak ona ulaşan Viktor hem sevinçli hem de öfkelidir: "Seni yine de affetmiyorum, bana söz vermiştin deney yapmamaya. Ya ♔g1 oynasaydı h4 sürmek yerine?" Sergey ise son derece rahattır, her hamleye bir cevap vardır kafasında. Viktor ve Sergey coşkulu kalabalıktan kopar gider, Elena onları merdiven başında, dünyanın kalanıyla bağlantılarını koparmış, heyecan içinde oyunu analiz ederken bulur. Artık kendisi de huzurludur; Sergey için satrançtan daha önemli bir şeyin olamayacağını anlamıştır. Ve artık onun kalbindeki ikinci sırayı seve seve kabullenecektir. Perde iner.

Diyagram 6

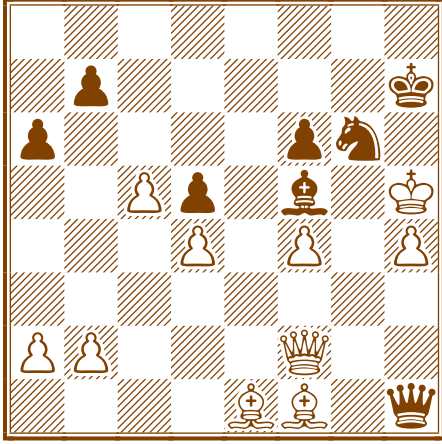
wKg3,Qd2,Be1,f1,Rc1,Pa2,b2,c5,d4,f3,g2/bKg8,Qe3,Nd7,Bf5,Rh4,-
Pa6,b7,d5,f7,g7,h5

İsveçli Usta – Sergey Hlebnikov

Siyah hamledeedir.

29...♔g1!! Sergey zaman sıkışmasında olmasına rağmen kalesini feda ediyor. [29...♖xd2 30.♕xd2 ♔xd4 31.♕c3 ♔a4 32.a3 ♘xc5 33.♕b4] 30.♗xh4 f6!! [30...♖h2+ 31.♕g5 f6+ 32.♗xf5 ♕f7 Mihail Tal tarafından önerilen bu devam yolunda Siyah 33...g6 ile mat tehdit ediyor ancak beyazın 33.g3! hamlesi ile siyah vezir hapsolür ve siyah kaybederdi.] 31.♕g3 g5 32.f4 g4 33.♔c3! ♘f8!! 34.♖f2 h4+ 35.♗xh4 ♘g6+ 36.♗h5 ♖h1+ 37.♔h3 gxh3 38.gxh3 ♕h7! 39.h4 (Diyagram 7)

Diyagram 7

wKh5,Qf2,Be1,f1,Pa2,b2,c5,d4,f4,h4/bKh7,Qh1,Ng6,Bf5,Pa6,b7,d5,f6

İsveçli Usta – Sergey Hlebnikov

Siyah hamlede dir.

39...♔g1!! 40.♔xg1 [40.♙g2 ♔xf2 41.♙xf2
♜xf4#] 40...♜xf4#

Büyük Usta, Sovyet yazar Leonid Zorin'in senaryosuna dayanır. Kendisi de satranca düşkün olan yazarın Botvinnik hayranı olduğu, dönemin satranç çevrelerinde yer aldığı anlaşılıyor. Yazara, öykü için, bir turnuva sırasında geçirdiği kalp krizi nedeniyle genç yaşta hayatını kaybeden Vladimir Simagin'in (1919-1968) ilham verdiği söylenir. Tal'in "Satrancın Don Kişot'u" olarak tanımladığı ve saygı duyduğu Simagin'in hayatından esinlenen bu filmde başrol oynamak istediği ileri sürülmüştür.

Sergey galibiyetle bitirdiği maçı Viktor Korchnoi ile analiz ediyor.

Film, uzun yıllar süren Sovyet egemenliğinden sonra, dünya şampiyonluğunu Bobby Fischer'in alıp götürmesinin hemen ardından çekilmiştir. Bu açıdan bakıldığında, filmin Sovyet satranç oyuncularına ve halkına moral vermeyi amaçlayan ideolojik bir yönü olduğu söylenebilir. Sergey Hlebnikov'a annesinin evinde "Fischer'i yenilir misin?" sorusunun yöneltilmesi bu iddiayı destekleyen öğelerdendir. Dünya şampiyonluğuna giden adaylar maçında Sergey Hlebnikov'un karşısına çıkan rakibin Batılı görünüşü, tavırları, pipo içiyor oluşu gibi onun burjuva kökenli bir birey olduğunu düşündüren özelliklerine karşın maçı meydana izleyenlerin sanki fabrikadan yeni çıkmış işçileri andırması da izleyiciye bu ideolojik gerilimi hissettirir.

Filmin açılış yazılarında Viktor Korchnoi, Mihail Tal, Mark Taimanov, Yuri Averbakh ve Aleksandr Kotov'un filmde oyuncu olarak yer alan büyük ustalar olduğu duyurulur. Bunun yanında, Skopje, Yugoslavya'da 1972 yılında yapılan 20. Satranç Olimpiyatı'nda Max Euwe tarafından altın madalya takılan Tigran Petrosyan, Vasily Smyslov, Viktor Korchnoi ve Anatoli Karpov gibi satranç oyuncuları belgesel görüntülerde boy gösterirken Sergey Hlebnikov da Sovyet takımında yer alan oyuncularından biriymiş gibi görünür.

Yuri Averbakh'in satranç danışmanlığını yaptığı, Korchnoi, Tal, Taimanov ve Kotov gibi ustaların rol aldığı bir filmde elbette satranç sahnelerinin kusursuz olmasını bekliyoruz. Büyük Usta, izleyiciye gerçekten de mükemmel satranç diyagramları sunmakla kalmıyor, final maçında satrançsever izleyici için adeta bir satranç ziyafeti sunuyor. İzleyicinin yirmi hamleyi adım adım izleyebildiği sahneleriyle film, satranç sineması açısından benzeri olmayan bir başarıya imza atıyor. Hamlelerin onu gerçekleştiren kadar dünya şampiyonlarından sokaktaki satranç meraklılarına kadar her seviyeden oyuncunun gözünden izlenebilmesi de sürece ayrı bir heyecan katıyor. Özenle seçilmiş bu final maçı gerçek bir oyundan, 1948 yılında yapılan 16. Sovyet Şampiyonası'nda oynanan Alatortsev-Kholmov maçından alınmıştır. Yönetmen, filmdeki hamleleri gerçek maçtakinden farklı bir sayıdan başlatmış, böylece yaşanan zaman sıkışmasını izleyicinin de kalbini sıkıştıran bir öğe olarak kullanmayı başarmıştır. Söz konusu maçta cesur bir atak başlatan Kholmov yine de muhteşem 29...♔g1!! hamlesi-

1972 Satranç Olimpiyatı'nda altın madalya kazanan Sovyet takımı: (Soldan sağa) Mikhail Tal, Vasily Smyslov, Tigran Petrosyan, Viktor Korchnoi ve Anatoli Karpov.

ni bulamamış, ♔e7 oynayarak beraberliğe razı olmuştu. Filmde yer verilen final maçını ayrıntılı biçimde analiz eden Mihail Marin, ♔g1 devam yolunun Viadas Mikenas tarafından keşfedilerek dönemin bülteninde ayrıntılı biçimde analiz edildiğini bildiriyor.

Filmde Viktor Korchnoi ile Mihail Tal, Sergey Hlebnikov'un takım arkadaşı olarak yardımcı erkek oyuncu rolünde bolca görünür. Sergey ve Viktor'un ülkeleri için kazanmak gibi kutsal bir amacı olduğunu izleyici iliklerine kadar hisseder. Viktor Korchnoi'un filmin çekiminden nispeten kısa süre sonra, 1974 yılında, Sergey Hlebnikov gibi geriden gelerek, deneyimli Sovyet ustaların önüne geçen genç Anatoli Karpov ile adaylar maçında karşılaşması, "yukarıdan" gelen baskılar nedeniyle maçı kaybettiğini ileri sürmesi ve satranç kariyerine özgürce devam edebilmek bahanesiyle 1976 yılında Batı'ya iltica etmesinin filmin yazgısını da olumsuz etkilediği söylenir. Bu olaydan sonra, film Sovyetler Birliği'nde gösterimden kaldırılmış, Sovyet oyuncular Viktor Korchnoi'un oynadığı turnuvaları boykot etmiştir. Anatoli Karpov'un 1978 ve 1981 maçlarında dünya şampiyonluğu tacını Viktor Korchnoi'ya karşı korumak zorunda kalışının film üzerindeki baskıyı daha da arttırmış olabileceği düşünülebilir. Büyük Usta, mücadelesini inatla sürdüren, ileri yaşına rağmen oyun gücünü koruyarak satranç tarihinde efsaneleşen Viktor Korchnoi'u iz-

lemek açısından da muhteşem bir fırsat sunuyor.

Asistanlarımın, büyük çaba harcayarak, benim için bir Türkçe altyazı oluşturması sayesinde izleyebildiğim film bir kez daha bitiyor. Beni en çok etkileyen elbette Sergey Hlebnikov'un henüz küçük yaşta yitirdiği babası oluyor. Satranç tutkusu ilk bakışta görülen bu genç adamın fabrikada çalışan zeki bir mühendis olabileceğini düşünüyorum. Oğluna karşı duyduğu sevgi öylesine güçlü ki çocuğun satranca olan düşkünlüğünü babasıyla arasındaki o bağı koparmak istemesine bağlıyorum. Nasırlı elleriyle alnındaki teri silerken görüyorum onu. Sanki kendisine çarpan kamyonun alnına bıraktığı kanla karışık yağın bile farkında değil, fabrikada bir makineden bulaştı sanıyor onu... Oğluyla birlikte izlediği son kombinezonun tadı hala damağında. Onu daha dün yağmur altında ıslanırken hatırlıyor. Oğlunun o meçhul ustayı aşacak kadar büyük bir oyuncu olduğunu anlatıyorum ona. Ve belleğime kazınan o eşsiz kombinezonunu gösteriyorum. Şaşkınlık, gurur, coşku... Hepsini bir arada yaşıyor ve neden sonra sevinçle çığlık atıyor: "Ne deha ama!"

Kaynaklar

<https://www.imdb.com/title/tt0382724> (Erişim tarihi: 10.03.2019)

Mihail Marin. A move that made it into the movies. Grossmeister. New In Chess 2012;1:42-49.